

Korán, vyznavači islámu a Boží milosrdenství

Mlada Mikulicová, Ph. D.
(*1953)
Katedra biblických věd, laik

*Boží milosrdenství
spočívá v jeho
stvořitelském úkonu
a v tom, že svět dovede
do spravedlivého konce
– ty, kdo ho nectí,
sežehne ohněm,
ty, kdo ho ctí, usadí
v rozkošné zahradě.*

S Mladou Mikulicovou rozmlouvá Josef Bartoň

Islám se dnes v médiích a ústech politiků skloňuje ve všech pádech. Mlado, Ty sice nejsi profesí přímo islamoložka, ale u nás na fakultě učíš mj. arabštinu a už delší dobu se zabýváš vztahy mezi Starým zákonem a Koránem i ranými pokusy o dialog mezi křesťanstvím a islámem. Studijně jsi také vícekrát navštívila arabské země. Kdy a za jakých okolností to bylo?

No, ona to vlastně zas až tak dlouhá doba není – od roku 2005, kdy jsem začala jezdit do Egypta načerpat podklady pro disertační práci o starověkých pojmech božských zástupů. Tam jsem zjistila, že by bylo velice zapotřebí se věnovat nejen historickému diskursu o monoteismu, ale i současnému, jak jsem ho zažila mezi muslimy a koptskými křesťany. Tak jsem se začala věnovat studiu arabštiny a Koránu, abych zjistila, na základě čeho islám vede svou argumentaci. Po egyptské revoluci, kdy se studijní cesty zkomplikovaly, jsem více cestovala i jinam na Blízký východ a do severní Afriky.

Tématem tohoto čísla Doxy je Boží milosrdenství. Mnoho našich katolíků, kteří se pravidelně modlí aspoň kompletář, často vyslovuje antífonu „Bože, ty jsi shovívavý a nejujš milosrdný“, která odkazuje na více míst v Písmu (např. Ex 34,6, Žl 85,15, Neh 9,17 či Jl 2,13). Kdo vezme do ruky Hrbkův překlad Koránu, čte hned v první síře, Otvíratelce knihy, slova „ve jménu Boha milosrdného, slitovného“, která se pak opakují jako záhlaví všech ostatních sūr s výjimkou deváté. Zdá se, že tu máme významný Boží atribut, v němž se shodují Bible i Korán, jímž o Bohu vypovídá každý křesťan i muslim. Je to tak, anebo je to, jak se říká, komplikovanější?

Ano, je to komplikovanější. A to i když necháme stranou věc původu pojmu *Rabmán*, které se najde už v jihoarabských předislámských textech jako *nomen dei*. V Koránu a jeho výkladech je to ale jednoznačně jeden z atributů Alláha, jedno z takzvaných krásných Božích jmen – milosrdný. A právě tak Rahím. To je od stejného kořene, ale Ivan Hrbek ho přeložil českým synonymem slitovný. Ten kořen není jenom arabský, najdeme ho i ve Starém zákoně, jak jsi už řekl, v obratu *el hannún rabúm*, Bůh milostivý, slitovný. Důležité je, že takové označení Boha vychází ze sloves jeho konání. Jak ve Starém zákoně, tak v Koránu se o Bohu říká, že je milosrdný, protože udělal něco, co člověk vnímal jako dobrou věc: stvořil ho, zajistil v přírodě, zachránil před nepřítelem, před smrtí a podobně. Jenomže takové zásadní věci se dají říct jen o Bohu. V arabštině se dodnes říká *jarhamka Alláb* – kéž se Bůh nad tebou slituje. Takové sloveso ale nejde říct o člověku.

Když zběžně zalistujeme Koránem, můžeme si všimnout, že jedna síra je nazvaná přímo Milosrdný. Najde třeba v ní čtenář něco typického pro islámské pojetí Božího milosrdenství?

A právě z ní se dá pochopit, že Boží milosrdenství spočívá v jeho stvořitelském úkonu a řízení světa, a taky v tom, že svět dovede do spravedlivého konce – ty, kdo ho nectí, sežehne ohněm, ty, kdo ho ctí, usadí v rozkošné zahradě. Hodně zjednodušeně řečeno, Boží milosrdenství znamená Boží moc, se kterou ovládá všechno. Je to veskrze Boží konání, ne lidské.

Mistr z Alkmaar: Pohřbívat mrtvé,
přelom 15.–16. stol.
(via Wikimedia Commons)

Obrátíme trochu pozornost k „pozemské praxi“. Jednou z hlavních motivací milosrdenství v křesťanství je právě nápodoba milosrdného Boha: Ježíš říká „budte milosrdní, jako je milosrdný váš Otec“ (Lk 6,36), a říká to dokonce v souvislosti s radikálním požadavkem lásky k nepřítelům (Lk 6,35). Jak vypadá lidské milosrdenství a konkrétní dobročinnost v koránu a islámské praxi?

Právě taková nápodoba je z pozice islámského učení nemožná. Bůh je naprosto odlišný od člověka, nikdo se mu nemůže rovnat. Neplatí žádné jako. V Koránu je sice řeč o stvoření Adama, ale ne o Božím obrazu. Hodnota člověka je podle islámu v tom, že je muslim – poddaný Bohu, Boží služebník. Je dobročinný, protože to je Boží nařízení, dávat druhým z hojnosti, když ji Bůh dopřál. Tím si zaslouží místo v rozkošné zahradě, bude-li Bůh chtít. V arabských zemích se často chudí lidé dožadují od cizinců bakšíše. Vysvětlí ti, že ti vlastně prokazují dobro, protože se nad tebou třeba Bůh slituje a nepošle tě do ohně.

A co zmíněné milosrdenství a shovívavost i k nepřítelům, kterou Ježíš zdůvodňuje zase Božím milosrdenstvím (Lk 6,35, „nebot on je dobrý k nevděčným i zlým“) – existuje v praktické islámské spiritualitě něco analogického, byť třeba s jinou motivací?

Tady je další nestyčný pojem: islámský koncept Božího milosrdenství obsahuje odplatu nevděčným – to slovo se týká nevíry v Boží absolutnost – a odměnu vděčným věřícím služebníkům, muslimům. Člověk přitom nemá Boha napodobovat, ale dělat, co Bůh říká, přikazuje – v Koránu a učení sunny. Zvláště v sunně se nachází množství etických naučení, tradovaných od Muhammada, o dobročinnosti a soucitnosti s lidmi i zvířaty. Například se říká, že člověk by měl vykonat denně dobrý skutek, pomoci druhému nést něco těžkého, prohodit dobré slovo, když na cestě leží nějaká překážka, dát ji stranou, aby o ni někdo nezakopl. Jsou tu i příběhy z Muhammadova života, kde se ukazuje jeho shovívavost a dobročinnost. A Muhammad je vzorem muslima.

Ty jsi pobyla v Egyptě v bouřlivých momentech, které s sebou nesly revoluční kvas, nedůvěru či přímo nepřítelství mezi kopty a muslimy, někdy ale také vzájemné projevy solidarity (muslimové chránili obroženy kostel nebo koptové mešitu před násilníky). Zaznamenala jsi, že by tví známí takové projevy milosrdenství zdůvodňovali nábožensky? Koptové by se mohli odvolat právě na Boží milosrdenství – a co muslimové?

Nábožensky to nezdůvodňovali jedni ani druhí, spíše vlasteneckým mottem – všichni jsme Egyptané. Egyptané mají notoricky benigní, mírumilovnou povahu a vesměs se děsí násilí. To je další důvod jejich úsilí o jednotu a smířlivost. Taky důvod důvěry v armádu a vůdce.

Mohamed přijímá první zjevení
od archanděla Gabriela, 1307
(via Wikimedia Commons)